

KOZERIJA

Kako Veliko Uplje ni vedelo, kaj naj bi storilo z demokracijo

Nekega sončnega dne je na velikoupljski železniški postaji izstopila demokracija. V rokah je držala dva kovčka – levega in desnega. Volilci, ki so bili zbrani na postaji, so jo navdušeno pozdravljali.

Ginjena ob tako prisrčnem sprejemu je demokracija vzkliknila: »Vaša sem! Sedaj me imate!«

Pogovor z njo je bil prisrčen in konstruktiven. Vsak si je želel, da bi obiskala njegov dom, njegovo delovno mesto, službo ali javno ustanovo. Tudi v gostilno so jo vabili, čeprav je večkrat priznala, da tja redn zahaja, vendar jo potem, ko se razidejo ob fajrontu, nihče ne povabi na dom, v delavnico, službo, skratka v prostore, kamor jo sedaj vabijo. Zato je z navdušenjem sprejela vsa povabila.

Ko pa se je že hotela odpraviti k nemu, ki jo je med prvimi povabil, so jo obkolile strukture, ki so sodelovale na volitvah.

»Saj ne morete hoditi od hiše do hiše, od ustanove do ustanove kot beračica,« so rekly strukture. »Pridite k nam, v veliko hišo pred-

stavnikov ljudstva. Ker če boste pri nas, boste v srcih vseh naših volilcev.«

Tako se je zgodilo. Našli so ji prostor, kjer je imela vsega na pretek, od hrane do pijače in zabave. Demokraciji je bilo nekaj časa v tem prostoru prijetno, dokler se po nekaj dnevih ni pričela dolgočasiti. Stopila je na hodnik in se sprehajala od pisarne do pisarne. Od ene sejne dvorane do druge.

Strukture so se ji nasmihale, pozdravljale, mahale, toda demokracija se je začela vtikati v njihovo delo. Pol leta so trpele njeno samovoljo, nato je eden izmed struktur zavpil: »Ne dovolim, da se kdorkoli vtika v moje delo. Niti demokraciji.« Ostali so prikimali in spontano zaploskali. Izglasovali so odlok, s katerim so določili, da se demokracija v sobi, ki so ji dodelili, zaklene, da se ji ukine zabava in zmanjša pijača in hrana. Odlok je začel veljati takoj.

Toda demokracija se je še isti večer izmuznila skozi ključavnico in odšla v bližnjo gostilno na kranjsko klobaso, želje z žganci in pivo.

GORAZD GORC

POLICA

Spomini na domačo vas

Polica pri Višnji gori, kakor se je uradno imenovala do konca 2. svetovne vojne, od takrat pa Polica pri Grosupljem, je spadala prej pod okraj Litija, zdaj pa v občino Grosuplje.

Nanaravna povezava s teže dostopno Litijo je močno zavirala vsestranski razvoj te lepe »hribovske vasi«, kakršna naj bi bila v očeh bogatejših in »srečnejših« dolinskih Grosupeljčanov, Smarcev in drugih.

Polica je dokaj raztresena vas. Njeno jedro je v Velikem (gruntarskem) koncu na vzpetini nad Loko, in Mali konec s srednjimi in majhnimi kmetijami, stoječimi na vzhodnem in zahodnem robu močvirske Loke in Ločja. Na skrajnem, severnem robu Ločja je Žabja vas s tremi domačijami. Precej višji, vzhodni del vasi se imenuje Goričane, nasproti tem, morda 200 m značne črte, torej na zahodu, pa je Hrib, za nas-garaške kmete-spodaj nekakšen gosposki del. Slab kilometer od Hriba gor proti severozahodu je Bliska vas nekdanj najrevnejši del Police, ki so ga, ne vem zakaj, imenovali tudi Kolesček. V moji mladosti je vsa Polica z naštetimi deli štela 45 hiš, po mojem odhodu od tam pa je zraslo še kakih pet, če me spomin ne vara, kajti ko sem postal dokončno (uradno) nepoličan, so se nekdanje trdnbe vezi z rojstno vasio skoraj potrgale.

Po Erjavčevi povesti Huzarji na Polici in po ustnem izročilu vemo, da je stala nekdanja vas na Selih, to je vzpetina od današnjega gasilskega doma. Habjanove hiše in Zadrufnega doma dol proti novi avtomobilski cesti. Ker pa je bila preveč na prepihu, menim, so začeli tam živeči Poličani graditi hiše in gospodarska poslopja niže dol, v večjem zatišju pred burjo in mrzlimi severnimi vetrovi, ki so jih že dolgo naganjali v dolino, čeprav močvirno. Tako so prišli do vode, tekoče izpod Blečjega vrha oziroma Cerja. Razen teh dveh prednosti je bila še ena: travniki z nekaj njivami so jim postali bližji in pot do njih je bila v glavnem ravna. Od domačij do pašnikov, kjer so večji del leta pasli živino, so imeli »ulice«, kakor so jih imenovali: meter, dva široke poti, ob katerih so bili na obeh straneh zabiti koli, vse od vasi in posameznih kmetij do pasišč povezani z dolgimi vrhčami in drogovi listavcev ali iglavcev. Ker so te lesene ograje po večini pletli, so jih imenovali plotove. Pasli so pa v poznejših Gabrovcih, na Ježi, v Zelencu in Mavrnji duli, pa na Šotorcu, Strmcu, v Tratnici in drugje.

Voda, ki teče po Ločju in Loku, je menda precej čista, da bi zaslužila lastno ime. Imenovali bi jo Poličica ali Ločica. To ime se mi zdi najbolj ustrezno, namreč Ločica, ker teče po Ločju in Loku. V spodnjem delu Loke se izgublja v manjši kraški jami, zeleni, porasli s travo, kjer je manjša odprtina.

Ta voda se potem pojavlja v Spodnjih Dupličah, kar so dokazali poliški predniki, s tem da so vrgli v ponor žitne pleve, ki so jih opazili tisti, ki so tam spodaj, v Kačjaku čakali nanje. Razen tega podzemnega pojava je na Polici še nekaj manjših, kraških, kot jim pravimo, kar bom opisoval pozneje.

Polica utegne biti kaj stara vas, kar sodimo po njeni prvotni legi in nekdanjem gradu, katerega temelji so se v mojih mladih letih še videli. Dopuščam domnevo, da je bila to nekdanj jezerska vas in da je začela voda z Loke odtekati v podzemni rov sčasoma, tedaj ko se je malo žrelo ob velikih vodnih masah zaradi naglega taljenja snega ali po močnih nalivih tako razširilo, da je posledj lahko požiralo vso vsebino Ločice. Kamenine sestavljajo

povečini apnenec, a pod močvirjem morajo biti še druge, neprepustne kamnine, sicer ga najbrž ne bi bilo. Možne so še drugačne razlage, a ostajam pri izrečni domnevi, da je namreč na mestu današnjega močvirja stalo jezero ali vsaj ribnik – verjetno last stiških menihov, kakršen je bil v Spodnjih Dupličah, – ki ga je moj oče nemalokrat omenjal. Breg okoli jezera ali ribnika je bil toliko visok, da voda ni udarjala čezenj, razen v izjemnih primerih.

V spominu še hranim slike in prizore s spodnjega dela Loke v moji mladosti. Takrat je voda nemalokrat tako narasla, da je segala do Lukčca v našem delu vasi. Včasih celo do Kočmarja, Selana in Jurka, torej do kmetij, ki so nekako prečkale celotne močvirje. Fantje in moške so napravili splave in preprosta vesla in se vozili po jezeru. Kakšno leto je to trajalo teden, dva, a tudi ves mesec in več. Narasle vode sem se malo bal, vendar mi je bilo po vsakem njenem odtoku žal. Smo pa zato vaški otročaji brodili po blatu in tam našli zanimive reči: rake, pupke, žabe, ribe...

Dober opazovalec lahko še danes vidi ponekod bolj, drugje manj strme bregove, ne sicer visoke, a vendarle, take, ki nam z namišljeno odstranitvijo travne ruše pokličejo v spomin podobo jezerske pokrajine, lepe, romantične da malo podobnih.

Naj je bilo jezero ali le ribnik, je segel v dolžino blizu 1000 metrov, v širino pa, kakor že kje, glede na konfiguracijo tal – sto do dvesto metrov. Pri globini bi kakršnokoli navedbo le tvegal. V sto – in tisočletjih se je gladina nizala, dno dvigalo. Na gostejši površini se je začela delati ruša, ki je vse bolj nasičena z zemljo, počasi dajala zadostno hrano močvirskim travam, ločku, bičevju in drugemu rastlinju.

V Ločju, kjer smo imeli svoj čas njivo, na kateri so izvrstno uspevale poljske kulture – krompir, koruza, ajda, rž in detelja, je bila zemlja v spodnjem delu težka, mastna, močvirna, v sredini, sporedno z dolžino močvirja orani, lažja, skoraj normalna, v gornjem delu njive sta pa črtalo in lemež kar šumela v peščenici. Med obdelovanjem te njive sem si dejal, da mora biti neki vzrok za vidno in slušno razliko med spodnjo in zgornjo prstjo, rekel bi, med črnico in rumenico. Dogmal sem: močvirje (ali jezero ali ribnik) je segalo (do srede te njive, se pravi dober meter više od današnjega ravnega močvirja.

Se nekaj. Če bi bila pod vrhno plastjo zemlja kot drugje, bi moralo rasti drevje, vsaj vrbe. Tako pa, kar pomnim, na vsem Ločju in na vsej Loku uspeva samo vitka jagned. Vrbe so rasle le v bližini hiš ob močvirju.

Na strmini s pogledom na Staro vas spodaj je stal grad... Pa ne da bi se prvotni gospodar odločil za Polico zaradi ribnika (jezera) na vzhodni strani? Misli sejejo daleč.

Po pripovedovanju očeta in stricov so bili Poličani najprej pastirji, saj so zemljo malo obdelovali, in še to z lesenimi plugi, kakršnega se dobro spomnim, leta in leta je namreč za gospodarskim poslopjem, obeh na zidu, dokazoval, da je vse minljivo. Po prvi svetovni vojni so bila »drevesa«, kakor so jim rekli, za zmeraj odrinjena v pozabo. Z njimi pa tudi vozovi z lesenimi osmi! Tudi tak je še dolgo po oni vojni oznanjal minljivost in napredek s spremembami. Pa ne kot oni grad s starodavnim izrekom SAXA... ampak LIGNA LOQUUNTUR. Les je takrat igral glavno vlogo, saj je bil malone sleherni predmet iz njega.

JANEZ ŠEME

Piše dr. BORIS KUCHAR

NAŠE KORENINE

Terice pogače, potice jedo

ga oslinil in položil na posejano njivo. Lan je zahteval čisto njivo, zato so ga skrbno okopali in očistili vsega plevela.

Rani lan je dozorel že konec julija ali prve dni avgusta. Takrat so ga populili in zvezali v velike snope, v »zvače«, in ga nato prepegljali na skedenj, kjer se je moral posušiti. Na skednju so lanu osmukali še glavice na riflu, velikem glavniku, z dolgimi lesenimi ali kovinskimi konicastimi zobmi. Na riflu so osmukali lanene glavice in tudi ves drugi plevel, tako da je ostalo laneno steblovje lepo in čisto. Že to riflanje lanu je bilo zelo naporno delo. Zato so lan navadno smukali mlajši moški, ki so imeli trdne živce in moč v rokah. Lanene glavice so nato sušili na deri. Seme so spravili v kašče, večino so ga prodali za laneno olje, zase pa so ga ohranili le toliko, kolikor so ga rabili za prihodnjo setev.

Nato so lan razgrnili na travniku in ga pustili, da je tam ležal tri tedne in tri dni, kot so takrat velevale gospodinjke. Pustili so, da ga je podnevi sonce pregrela, ponoči pa mrzla rosa rosila, in da ga je včasih tudi dež dobro premočil. Tako se je lan gojil, dokler ni bil gođen za trenje. Takrat so ga speljali domov pod streho in je tam čakal do pozne jeseni, da je prišel pod trlico.

V naših krajih je bilo v prejšnjih časih, nekako do leta 1890 v vsaki večji vasi opaziti na koncu vasi za vrtovi po dve ali tri terilne jame, last kmetov, ki so jih dajali tudi v najem sosedom za kodelo prediva. Nekateri jame pa so bile tudi vaška last – »komunske«, ki so jih vasi skupno vzdrževale. Še danes najdemo po vaseh ruševine teh jam. Navadno so bile jame dva do tri metre dolge in prav toliko široke, v naših krajih so bile navadno še manjše. Obzidane so bile s kamni.

Vrh zidu na jami je bil lesen okvir iz hrastovih brun.

Nanje so položili lesene late ali pa kar lesu iz leskovih palic. Na teh so sušili povsme lanu. Kdor bi si danes hotel ogledati tako jamo, jo lahko še vidi v sadovnjaku Jurčičeve domačije na Muļjavi.

Za trenje lanu so imele terice trlico, ki je podobna velikim lesenim škarjam, s katerimi terica stebila naseka in nato gladi. Namen teritve je namreč, da iz lanenih stebel dobimo nežna vlakna – predivo, ki so ga nato pozimi predice spredle v prejo. Ob sušilnici je bil postavljen hrastov steber, na katerega so terice pritrdjevale trlice.

Teritve so se navadno začele v pozni jeseni, tam okrog sv. Ursule (21. oktober), ko je bilo delo na polju že v glavnem končano. V naših krajih se je zbralo navadno po sedem pa tudi po 10 in 12 teric, odvisno od količine lanu, ki ga je imel kmet. Terice so prihajale, vsaka s svojo trlico že ob polnoči. Ko so se zjutraj zbudili sosede, jih je že pozdravilo prijetno pritrkavanje veselih teric. Te so med delom tudi rade zaptele, predvsem pa so rade no-rele. Nihče ni bil varen pred njimi. Tudi tisti ne, ki je slučajno prišel mimo terišča. Na moške so rade planile, jih vrgle na tla, jim odpele hlače in jim povsod, tudi za vrat natlačile pezdirja.

Včasih pa jim tudi fantje niso ostali dolžni. Ponoči so neopazno na kakšno drevo v bližini teric nasadili nagačenega »teričnikarja« in se tako ponorčevali iz teric. Te so imele posebne lastnosti, ki so bile takorekoč že obredno predpisane: terica je razposajena, nagajiva, jezična, rada pije žganje, predvsem pa je zelo lačna in veliko poje.

Zato je gospodinja tericam vselej postregla z najboljšimi jedmi, kar jih je premogla hiša. Terice so rade povživalo božje darove z mize, saj so tudi bile po napornem delu potrebne okrepcila. Zato je v dobrepoljski dolini znan tudi pregovor: »Tako so ješči ko terice.«

Človek na Grosupljem pred 4000 leti

Pred dobrim desetletjem je dr. Drago Meze raziskoval poplavna področja v Grosupeljski kotlini. V Geografskem zborniku 20 (1980) je objavil študijo, v okviru katere je dr. Alojz Šercelj poročal o pelodnih analizah 4 vzorcev, vzetih iz dna Grosupeljsčice. Tok Grosupeljsčice sega od Jerove vasi do praproškega mlina. Na ostalih odsekih ima potok druga imena: od izvira severno od vrha Kuclja do Skubčevega mlina v V. Stari vasi se imenuje Veliki potok, od tu do Jerove vasi teče Stari breg, od praproškega mlina do sotočja s Podlomščico pri Malem Mlačevem pa se potok imenuje Dobravka.

V enem od vzorcev je bil samo les jelše, na podlagi analize drugih dveh vzorcev pa je znanstvenik ugotovil, da je pred kakimi 10.000 leti razen jelš (160 pelodov) – kar je pač lokalna posebnost ob potoku – rastle veliko leske (103 pelodi), bukke (74 pelodov) ter lip (22 pelodov). Ostalih vrst drevja je bilo manj: od jelke in hrasta je po 6 pelodov, gabra 4, javora,

bora in smreke po 3, breze in gabrovca po 2 peloda ter od bresta in jesena po 1 pelod. Navedeni podatki veljajo za oba vzorca skupaj. Zeliščnega rastlinja je bilo malo (trava in rmanec po 1 pelodno zrno), kar kaže, da je bil naravni gozd na začetku holozena še docela nedotaknjen.

Četrty vzorec pa je od prejšnjih dveh močno različen: bor, smreka in leska so bolj zastopani, saj imajo 5, 4 oziroma 8 pelodov, tudi bukkov gozd še ni bistveno nazadoval (21 pelodov), pojavljajo pa se že grmovnate rastline: kalina in hudoleska po 1 pelod. Pestrejše so tudi zeliščne rastline, kar pomeni, da je bila vegetacija že odprta: pelodov trave je 15, ostricevke 2, rogoza 1. Še posebno pomemben pa je pelod žita, trpotca in ščavja – po 1 zrno – ker kaže prisotnost človekovega delovanja. Vzorec uvršča dr. Šercelj v dobo samega začetka poljedelstva, to je čas pred 4000 leti. Naj dodamo, da so takrat na Ljubljanskem barju še živeli koliščarji.

JAKA MÜLLER